

БИБЛИЈСКА ЕСТЕТИКА СТВАРАЊА И ХРИСТОЛОГИЈА ПРАВОСЛАВНЕ ЛИТУРГИЈЕ – ПРВОРОДНИ ГРЕХ И ЛИТУРГИЈСКО ОСВЕЋЕЊЕ ЉУДСКЕ ПРИРОДЕ –

Мирослав Симијонович*
Бојословски факултет
Светиој Саве,
Либертивил (Илиноис),
Сједињене Америчке Државе

Апстракт: У раду који је пред нама се говори о тајни Божије стваралаштва. Лейота хришћанској предања се огледа у старозавешном бојословљу о првородном греху и новозавешној христологији коју хришћани ојшћно доживљавају у Цркви кроз своја чула. Ова благодатна тајна људској сјасења је ошкривена у лишурцији и бојослужбеном просшору – храму.

Божанствена лишурција је кроз све векове, као црвена ниш, сведочила о лейоти Божије присушности међу људима, коју људи доживљавају кроз Бојом дана чула.

Кључне речи: Творац, Еденски рај, Адам и Ева, чула, првородни грех, послушност, овајлоћење, васкрсење, ошшћење са Бојом, лишурција, причешће, саборност.

Често цитирана мисао великог руског писца Фјодора Михајловича Достојевског (1821–1881): „Лепота ће спасити свет“, има дубок корен у библијском и светоотачком предању Православне Цркве. Лепота чо- века у Еденском врту, а посебно лепота васкрслог Господа Исуса Христа, јесте мисао лепоте сваког боготражитеља у овом свету.

Мисао лепоте и доброте Божијег стваралаштва које се огледа преко људских чула, биће тема рада који је пред нама. У њему ће бити речи о естетици Божијег стварања света у којем ће се посебно говорити о сврсисходности Богом дарованих људских чула. У другом поглављу

* o.miroslav@spc-zh.ch.

ћемо изнети светоотачко предање о људским чулима, док ће у трећем поглављу бити расуђивано о Божанственој литургији и смислу људских чула након Христовог оваплоћења и васкрсења.¹

Библијска естетика стварања

На почетку Библије, Господ открива Мојсију (1571–1451 пре Хр.) тајну стварања видљивог и невидљивог света. Бог је приликом стварања човека² удахнуо дух живота у земљано тело, које је тада постало живо биће (Пост. 1, 27; 2, 7). Том земљано-духовном човеку, Господ је подарио природна чула: вид, слух, мирис, укус и додир а говором је омогућено човеку да испољи естетске осећаје душе и тела опажане кроз чула. Такође благоразумно сведочи Мојсије да је све створено на небу и на земљи Бог учинио да буде добро: *Тада њоїлега Бої све шїио је сїтворио, и їле, добро дїеше веома* (Пост. 1, 31).

Јеврејска реч: **טוב** – *тов*, односно грчки превод Септуагинте: *καλὰ λίαν*, нема само значење за нешто што је *добро*, већ у ширем значењу речи нешто што је: *лепо, привлачно, радосно и честиво*. Бог није створио свет а посебно човека, као круну свог стваралаштва да буде само добар. Све што је Господ створио јесте веома лепо, привлачно и носи са собом радост јер је природно и честито. Из овога видимо да је потпуно биће човека и жене са свим њиховим подареним деловима тела и чулима, било добро и у својој доброти такође било лепо, привлачно, пуно животне радости и чистоте.

Какав је смисао и сврха људских чула? Бог је подарио човеку природна чула како би се Адам и Ева у рају наслађивали лепотом и добротом свог Божанског Творца и Његове творевине. Та Божија доброта и лепота је природно привлачила наше прародитеље и они су у тој рајској лепоти општили са Њим. Прамајка Ева испољава први естетски осећај кроз Богом дарована чула:

¹ У знак молитвеног сећања на блаженопочившег Епископа шумадијског др Саву Вуковића, првог декана Богословског факултета Св. Саве у Либертивилу, Митрополита Христофора Ковачевића, протојереја-ставрофора проф. др Недељка Гргуревића, проф. протођакона др Станимира Спасовића, протојереја-ставрофора Младомира Тодоровића, проф. др патер Адријана Шенкера, проф. др патер Јозефа Зигварта и проф. др Вукосаве Мандић, драге ми професоре из Богословије и са богословских студија који су засадили семе божанске љубави у срце детета.

² **אָדָם** – *ха Адам* у старојеврејском нема само смисао једног личног имена, већ и бића – *човек*, са значењем: *од црвене земље, црвени*. Види детаљније у Sarna 1989: 18–21.

„И жена видећи да је род на дрвету добар за јело *и га ја је милина ледајџи* и да је дрво врло драго ради знања, узабра рода с њега и окуси, па даде и мужу својему, те и он окуси“ (Пост. 3, 6).

Управо тада се нешто десило што је изменило хармонију духовног и телесног у човеку, а што се директно одразило на људска чула:

„Тада им се отворише очи, и видјеше да су голи; па сплетоше лишћа смокова и начинише себи прегаче“ (Пост. 3, 7).

Овај поремећај у људским чулима се такође одразио у опхођењу човека према Богу. То видимо из Мојсијевог сведочења када се Господ обраћа Адаму *лицем к лицу* (1. Кор. 13, 12) у рају. Адам није више био у могућности да општи са Богом природно:

„И зачуше глас Господа Бога, који иђаше по врту кад захлади; и сакри се Адам и жена му испред Господа Бога међу дрвета у врту. А Господ Бог викну Адама и рече му: гдје си? А он рече: чух глас твој у врту, па се поплаших, јер сам го, те се сакрих“ (Пост. 3, 8–10).

Шта се заправо десило са човеком након кушања забрањеног плода са дрвета познања добра и зла? У Еденском рају је све било веома добро, лепо и складно од Бога саздано. Плод на дрвету познања је био посебно привлачан и леп јер смо горе видели да Мојсије за њега пише: *га ја је милина ледајџи*. Проблем првородног греха није било чулно убирање милог плода за храну. Првенствено проблем није био материјалне, већ духовне природе – преступ у послушности према Оцу небеском. Св. Василије Велики (око 330–379) у овом библијском контексту монасима ставља *послушности* као важну врлину у духовном усавршавању: *Свако противречење*, пише Св. Василије у својим *Наравственим правилима* (Правило 12), *ја чак и оно које је подстиакнуто благодушним и побожним расположењем, ошћује од Господа* (Василије Велики 1999: 32).³ Послушност својој Цркви, свом епископу, свештенику–духовнику, има библијске корене и веома је битна врлина у духовном усавршавању хришћанина боготражитеља. Послушност није врлина која

---

³ Такође погледати *Подвижничке услове* Светог Василија Великог – Поглавље 19: „О томе да подвижник треба да приступа подвигу са чврстом одлучношћу, и о послушности“ (Василије Велики 1999: 292–293).

служи хијерархији као „опијум за народ“, или средство манипулисања верним народом. Кроз послушност се обнавља хармонија љубави између Бога и човека. Тим поводом и Св. Владика Николај Жички (1881–1956) послушности придаје велики значај у својој беседи на Божић:

„Ко са послушношћу и смирењем приђе Господу Исусу Христу, тај неће никада више пожелети, да се одвоји од Њега.

Почетна вежбања регрута за војску Христову јесу вежбања у послушности и смирењу. Са послушношћу и смирењем почиње нови свет, нова твар, ново човечанство. Стари свет је погазио послушност према Богу и смирење пред Богом, и тиме је порушио мост између земље и неба. Духовна грађа за обновљење тога моста јесу, на првом месту, послушност и смирење.

Док је Адам био богат послушношћу и смирењем, дотле је он једва могао правити разлику између свога духа и духа Божјега, између своје воље и воље Божје, између својих мисли и мисли Божјих. Он није могао ништа ни осећати, ни хтети, ни мислити, што није било у Богу и од Бога. Као ангели Божји тако је и Адам стајао у непосредној близини Бога, и из непосредне близине гледао је у праизвор светлости, мудрости и љубави. Није му било потребно палити некакву своју свећу живећи у самоме сунцу. Његова свећа у сунцу нити би горела нити би светлила.

Но када је Адам прекршио послушност и изгубио смиреност – а то двоје увек једновремено се или губи или добија – тада је његово непосредно општење с Богом пресечено, мост порушен, и он је пао у страшну таму...“ (Велимировић 1976: 12).⁴

Колико је непослушност страшна за људски карактер и његово духовно здравље, Св. Владика Николај објашњава у истој беседи речима: *Ту је љавни носилац нейослушности и ѿрдости – дух нейослушности, сашана* (Велимировић 1976: 13). У овом контексту првородног греха и ко стоји иза непослушности, можемо да схватимо зашто је у монашком завету једна од најбитнијих заветних врлина управо: послушност.

Адам се у рају „причешћивао“ од радости и љубави гледајући Господа, слушајући Његов мили глас, одговарајући том милом Божанском гласу, милином свог неокаљаног, добродушног гласа. Адам је могао да додирује свог Творца и Оца небеског. То је био знак њихове природне блискости. Као што дете загрљајем најсрдачније и чулно

---

⁴ Цитат је преузет из божићне беседе Епископа Николаја Велимировића насловљеној као *Рождество I. Јеванђеље о Првенцу* (објављене у Велимировић 1976: 12–21).

показује љубав према свом родитељу, тако су Адам и Ева својим чулима показивали блискост и лепоту општења са Богом у Еденском рају. Ако је љубав најискренији начин испољавања радости заједнице и ако верујемо да: „Бог је љубав“ (1. Јн. 4, 16), онда можемо да схватимо зашто се прегреховна радост чулно испољавала у „причешћу“ Адама и Еве Божанском љубављу. Та љубав Творца и своје љубљене творевине се потпуно чулно испољавала: гледањем, слушањем, говором, мирисањем и додиром. Испуњени Божанском љубављу, Адам и Ева су сијали Божанском лепотом. Божанска светлост их је миловала и она је била путоказ Божанског у човеку обзиром да Бог ствара човека: *ѿо обличју свом, ѿо обличју Божијем створи ѿа* (Пост. 1, 27). Зато касније Господ Исус Христос говори својим ученицима: *Тага ће се ѿраведници засијати као сунце у царству Оца свога* (Мт. 13, 34), мислећи управо на Божанско сијање које је миловало наше прародитеље у Еденском врту. Занимљиво је да овде поменемо молитвену жељу Св. пророка Мојсија сачувану међу молитвеним песмама Псалтира: *И да буде светлост Господа Бога нашега на нама и дела руку наших исправи на нас, и дело руку наших исправи* (Пс. 89, 17).

Јеврејски преводиоци Септуагинте,⁵ користе израз *свѣтлостѣ* за јеврејску реч *ноѣм* – נֹעַם. У јеврејском оригиналу ова реч има значење: *лепошћа*, и нешто што је мило, ѿријатино и ѿривлачно (уп. *NASB Lexicon* 2018).⁶ Светлост и лепота имају невероватну повезаност у христолошком предању Цркве које се такође осећа у православној иконографији. Осветљавање проплазме лика на икони не само да га чини лепим и драгим, већ и боголиким – христолским. Зато је естетика православне иконографије неодвојива од библијске естетике и христологије јер се лепота лика светог објашњава кроз светлост – осветљење и охристовљење људске природе светог (уп. *Simijonović* 2004: 107–128; *Симијоновић* 2013: 387–440).⁷

Огреховљени човек је чезнуо да поново општи са Богом *лицем к лицу* у лепоти Божанске љубави. Отуда долазе библијски вапаји грешног човека за поновним, чулним сусретом са Богом. У покајничком болу, синови Корејеви вапе Господу попут праоца Адама након изгнања из раја:

---

⁵ *Сѣптуагинѣ* је грчки превод Старозаветних књига који је започет око 250. године пре Христа у Александрији за време владавине Птоломеја. У почетку су преведене само 5 књига Мојсијевих – Тора. Потпуни превод свих старозаветних књига је завршен тек око 100 година после Христа.

⁶ Доступно онлајн на библијском порталу “Bible Hub” – <https://biblehub.com> (в. тачну веб адресу у библиографији).

⁷ На ову тему је посебно плодносно писао протојереј-ставрофор Стаматис Склирис у збирци есеја *У ошлегалу и зашонешки* (Склирис 2005).

„Као што чезне јелен за изворима вода, тако чезне душа моја Теби, Боже. Жедна је душа моја за Богом Живим; **кад ћу доћи и јавити се лицу Божијем?** Бише ми сузе моје хлеб мој дан и ноћ, када ми говораху сваки дан: Где је Бог твој? Тога се сетих и излих на се душу своју; јер ћу проћи кроз место шатора дивног, до дома Божијег, с гласом радости и исповедања одјека празнујућег. Зашто си жалосна, душе моја, и зашто ме смућујеш? уздај се у Бога, јер ћу се исповедати Њему – Спасењу лица мога и Богу моме“ (Пс. 41, 2–6).

Падом у првородни грех, Адам није био лишен осећаја природних чула, са којима је испољавао радост љубави према Божанском Творцу. Падом у грех Адам је био лишен могућности да се својим природним чулима „причешћује“ Богом љубави. У лишавању природног општења – причешћа са Богом, огледа се сразмера трагедије првородног греха! Зато и данас људи који не могу да осете у својим срцима присуство Божанске љубави, осећају у срцу празнину, напуштеност и усамљеност као „ожиљак“ првородног греха. Та празнина, напуштеност и усамљеност гуши лепоту и радост живота у таквој особи а сви ти осећаји се испољавају управо кроз природна чула.

Старозаветни човек кроз све периоде боготражења, непрестано чезне за сусретом са Богом. Из тог разлога Бог Мојсију открива спознање Скинине, касније Јерусалимског храма, који указује чулно на присуство Бога у загрљају изабраног народа. Старозаветни храм је био потврда да је Бог обновио везу са изабраним народом. Рушење Јерусалимског храма носило је поруку поновног рушења односа изабраног народа са „Богом отаца наших“. Зато Господ Исус Христос касније говори о рушењу и обнављању храма за три дана (Јн. 2. 19), указујући на нови, евхаристијски облик чулног присуства Бога међу људима.

Светоотачко предање о људским чулима

Шта су Свети оци писали о људским чулима? У Библији и у делима Светих отаца можемо да наиђемо на негативне мисли по питању страствених чула. Ипак, светоотачко предање није било негативно по питању људских чула.⁸ Трезвеноумни оци Цркве осуђују страсти а не тело као што су

⁸ Препоручујемо читаоцима неколико изузетних едиција светоотачке и аскетске литературе старих и савремених писаца у српском преводу: „Хиландарски путокази“ – ман. Хиландар; „Очев дом“ – Верско добротворно старатељство Архиепископије београдско-карловачке; „Образ светачки“ – Православна мисионарска школа при Храму Св. Александра Невског у Београду.

то чинили јеретици месалијанци, разне дуалистичке секте и касније богомили. Св. Василије Велики у монашким правилима упозорава монахе да не презиру тело.⁹ Св. Максим Исповедник (око 580–662), такође раздваја тела која су „по природи непокретна“ од страсти и зла које чини тело подложно греху (Максим Исповедник 1997: 88–92). Св. Јован Дамаскин (око 650–754), замера иконоборцима да су намерно описивали видљиви свет као *нечасну материју*. Овај велики сиријски богослов 8. века посветио је тој теми читаво 16. поглавље Прве књиге *Айологичка слова њрошив оидгача свейших икона*, у којем објашњава правилно расуђивање о материји: „Не називај материју злом јер она није нечасна: ништа од онога што је Бог створио није нечасно“ (*Or.* I, 16, у PG 94, 1245C). Пре свих, апостол Павле (око †67), недвосмислено говори о лепоти хармоније душе и тела:

„Или не знате да је тијело ваше храм Светога Духа који је у вама, којег имате од Бога и нисте своји? Јер сте купљени скупо. Прославите дакле, Бога тијелом својим и духом својим, јер су Божији“ (1. Кор. 6, 19–20).

Корисно је напоменути да критика у делима светих отаца није усмерена на Богом даривана чула, већ људски ум који покреће чула на добро или зло. То нам потврђује Св. Атанасије Александријски (око 300–373), који благоразумно пише да су ум и људска душа одговорни када се страствено и жељно користе чула:

„Према томе, пошто је другачији од чула, ум је њихов судија: па о свему ономе што чула опажају он расуђује, изнова о њима промишља и указује на оно што је међу њима најбоље. Јер, својство ока је само да гледа, ушију да слушају, уста да кушају, носа да осећа мирисе, а руку да додирују; али шта треба гледати и слушати, и шта треба додиривати, и окушати, и мирисати – о томе не могу одлучивати чула, него душа и њен ум“ (Атанасије Велики 2003: 92).

Каква је била сврха природних чула која је Бог подарио човеку? Савременом логиком расуђивања, рекли би смо да је Бог подарио човеку чула како би општио са људима и својом околином. Међутим, ако дубље заронимо у тајне Божанског стваралаштва о којем пише Св. Максим Исповедник, почињемо да схватамо да је Господ створио људска чула

---

⁹ Уп. нпр. *Подвижничке усћаве* Светог Василија Великог, Поглавље 2: „О надзору над помислима и о томе да тело није зло, као што неки сматрају“ (Василије Велики 1999: 272–274).

да би човек првенствено општио у лепоти и доброту са својим вољеним Творцем и Оцем небеским! Ову мисао потврђује Св. Никодим Агиорит (1749–1808), који је од Бога имао невероватну моћ памћења прочитаног, тако да су његова дела права енциклопедија светоотачке мудрости. Он наводи три разлога зашто је Господ подарио човеку пет чула. Први је:

„... како би ум кроз њих могао, пре свега, **да долази до сопствене умне хране и насладе**, односно, до осећања и поимања ове чулне творевине, али и Божанственог Писма“ (Никодим Светогорац 2008: 48–49).

Св. Никодим у продужетку наводи да су чула подарена да би кроз чулност човек био вођен: *ка доброту, сили, благодати, истини, сладости и другим Творчевим дејствима и савршенствима која се могу созерцавати у творевини и у Писму* (Никодим Светогорац 2008: 49). Као трећи разлог даривања чула, Св. Никодим наводи да би човек њима:

„усходио, по мери својих моћи, на крилима умнога делања, и **до познања и сазрцања самога саздатеља творевине и даваоца Божанственог Писма, владоца таквим савршенствима**“ (Никодим Светогорац 2008: 49).

За нас је посебно важна мисао коју угодник Божији наводи на првом месту: „како би ум кроз њих могао, пре свега, да долази до сопствене умне хране и насладе,“ односно: **до познања и сазрцања самога саздатеља творевине**. Ова умна храна и настава је у духу светоотачког предања – сами Господ Бог!

Бог је љубав и Он нам се непрестано излива у љубави, али је човек првородним грехом и немарношћу према Богу, постао немоћан да осети и прими Божанску љубав. Природна чула нису узрочници греха, већ жртве људске немарности у греху. Богом благословена чула су првородним грехом била помрачена.¹⁰ Уместо да се помоћу њих човек духовно наслађује Богом, он почиње изопачено да користи чула која су га све више удаљавала од Божанске љубави. Зато Св. Макарије Египатски (између 300–390), недвосмислено пише да је било потребно чулно искупљење огреховљене човекове природе:

„... помоћу тог оруђа, тј. тела, Он је проговорио људима. Најзад, Он је и лукаве демоне, који су засели на телу, срушио са престо-

¹⁰ Види *Доброшљубље*, књ. I: „Поуке Светог Макарија о хришћанском животу, изабране из његових беседа“ (уп. *Доброшљубље*, том 1 1996: 123–126).

ла, тј, са мисли и помисли којима су они управљали, очистио савест, и самом себи од ума, помисли и тела направио престо“ (*Доброшљубље*, том 1 1996: 132).

Било је потребно преумљење човековог чулног бића, како би могао поново да гледа, чује, општи, благоухано мирише и додирује свог љубљеног Божанског Родитеља. Тек кроз овакво расуђивање о чулима и првородном греху, можемо да схватимо зашто је грешница у кући фарисеја Симона својим сузама умивала ноге оваплоћеном Господу (Јн. 7. 36–50)? Зашто је Његове ноге пољупцима додиривала, умилно са покајањем гледала, миришала благоухани мирис свог оваплоћеног Спаситеља, својом косом му ноге брисала слушајући Његов умилни глас којим је дозивао грешницу из амбиса греха? Она ништа није говорила, али су сва њена чула била усмерена ка Господу. Она је добила опроштај својих грехова јер је урадила оно што Адам није био у стању да уради након првородног греха: да буде искрен према Господу и да се у љубави покаје за учињени грех. Покајање – преумљење враћа огреховљеног човека у очински загрљај свог Творца. Имајући ово у виду, Св. отац Јустин Ђелијски (1894–1979), један од највећих богословица 20. века говорећи о преображењу, богомудро расуђује:

„Својим преображењем Господ благи је преобразио образ Божији у човеку, те је он (човек) заблистао у своме првобитном, божанском сјају и лепоти јер је смисао и циљ Богочовековог преображења: вратити човека и све што је човечије на образ Божији као на суштину човековог бића“ (Поповић 1980: 365; упореди и Јевтић 1984: 167).

Као што једно сирото дете, жељно родитељске љубави, има потребу да свим својим чулима испољи, али и прими љубав родитељског загрљаја, тако је и огреховљени човек имао исконску потребу да чулно дели радост доброте – лепоте са својим Творцем.

Кроз читаву историју човечанства, исконска тежња народа и религија је била: да својим природним чулима поново спознају Бога. Пут ка спознању Бога је био прекривен слабостима људских чула која су била заведена умним страстима. Ипак, људска чула су дар Божији са којима је Адам прослављао Господа у рају! Из тог разлога, сваки боготражитељ у свету спознаје да људска чула нису само весници огреховљене људске природе, већ много више весници људског покајања, просветљења и обожења – незаменљивог пута ка мистичном богословљу Православне Цркве (Евдокимов 2001; Лоски 2003; Лоски 2006).

Богословско расуђивање о оваплоћењу Господа Исуса Христа може обичном човеку да буде апстрактно и неразумљиво. Чежња за гледањем

Бога, и општење са Богом је непресушна туга и радост сваког људског бића. Св. Јован Богослов (око †100), има ово у виду када пише својим ученицима: *По овоме распознајте Дух Божији: Сваки дух који признаје да је Исус Христос (Спасиош) у телу дошао, од Бога је* (1. Јн. 4, 2). Будући да човек није више могао чулима да општи са Богом, Бог долази човеку у телу и пружа му могућност поновног општења *лицем к лицу* као у рају. Христолошко схватање обожења кроз стварање човека и чулно општење Бога са човеком, отвара нам тајну сврсисходности Христовог оваплоћења – Божијег доласка на свет. Ово благодатно а чулно општење човека са Богом се огледа у чулном опиту Божијег храма и Свете литургије.

Литургијско освећење Богом даних чула

Он (Бој) се очовечио да би смо се ми обожили (Инс. 54, 3; PG 25, 192В; cf. Ar. I, 38; PG 26, 92В; српски превод: Атанасије Велики 2003: 213). Ова често цитирана мисао Св. Атанасија Александријског би се у библијском и литургијском контексту још јасније разумела речима: Бог је постао човек да би човек поново повратио чулну благодат, светлост и лепоту да кроз литургијско општење са Богом постане бог!

Предмет хришћанске естетике је опажање и развијање свести о лепоти, доброты, и привлачности Бога и Божије творевине у свету.¹¹ Бог је подарио човеку чула да би човек опажао Божанску лепоту свог Творца и Његове творевине.

Видели смо да се након првородног греха та првобитна естетска намена људских чула поремећује као и потпуна људска природа. Ипак, Христовим оваплоћењем се враћа смисао људских чула тако да кроз Цркву и литургијски богослужбени простор ми поново гледамо, чујемо, осећамо, додирујемо, миришемо Господа и са Њим општимо. Све што се у Цркви литургијски дешава, јесте естетско опонашање људске чежње за чулним општењем са Богом какво су Адам и Ева имали пре првородног греха. Тим поводом можемо да кажемо: Христовим оваплоћењем и литургијским сусретом Бога и човека, Тело Христово – жива Црква – је добила естетски опит прегреховног стања у новом Едемском врту – Божијем храму!

Ову реалност чулне радости и туге наших прародитеља, Црква Христова је имала у виду када је благодаћу Духа Светога осмишљавала црквену архитектуру, иконографију, музику и као круну свега: Божанствену литургију.

¹¹ Веома обиман и веома добар рад о естетици средњевековне Србије је написао, сада покојни ђакон др Милорад Лазић – уп. Лазић 2008. О естетици у православној Византији, издавајемо Mathew 1963.

Лепота православне литургије и пратеће црквене уметности, у најширем облику, пружају огреховљеном човеку прилику, да *као у олегалу* (1. Кор. 13, 12), преко својих природних чула поново осети лепоту, новозаветног Едемског раја. Сва ова благодатна пројављивања лепоте православног храма и богослужења јесу естетски израз православног богословља источеног из подвижничке духовности пустињских отаца. Ово говоримо са посебним разлогом. Различите литургијске праксе су се развијале у великим старохришћанским центрима: Јерусалиму, Антиохији, Александрији, Риму и Цариграду; ипак је свест о богословској лепоти литургије поникла у молитвеној тишини, исихији пустиње у којима су сазревали литургијски обновитељи. Тим поводом сматрамо да би и савремена богословска, или литургијска расуђивања требало да сазревају у подвижничкој тишини савремене пустиње. Само академско опхођење према богословљу и литургији пружиће Цркви интелектуални успон који је Византија доживела кроз дела Михаила Псела и Јована Итала у 11. веку, али ће јој недостајати опитно *благодатно наипије* Духа Светога.

Православна Црква је узимала у обзир богословску свест о првородном греху и чулну чежњу грешне душе да поново општи са Богом. Св. цар Давид (1085–1015. пре Хр.) вапи ка Богу: *Господе, заволах лейошћу дома Твоја и месћо насеља славе Твоје* (Пс. 25, 8). Та чежња се може упоредити са чежњом Адам за својим Творцем и Оцем небеским.¹² Цар Давид жели да сагради храм Богу небеском (2. Сам. 7, 1–12). Господ преко пророка Натанаила (11. век пре Хр.) јавља цару Давиду да он неће бити удостојен да зида храм свевишњем Богу. Та милост је додељена његовом сину, премудром цару Соломону (2. Сам. 7, 13–15). Соломонов старозаветни храм је престављао живо, чулно присуство Бога међу Израелцима – изабраним Божијим народом на земљи (Вујић 2017: 447–463; Pritchard 2007: 87). По Божијем открочењу, све у храму

---

¹² Ова покајна туга Адама за Едемским рајем се веома лепо описује у *Покајном акашисћу*:

„Силом Твојом, Оче мој, истеран је био по заслуги Адам из Едема, јер није сачувао једину Твоју заповест. Седео је он окренут Рају, горко оплакујући голотињу своју и говорио: ‘Тешко мени – Рају, Рају мој прекрасни’. Зар ја да не пострадам, Господе мој и Боже, када сам одбацио Твоје Речи, које живот дају? Подари ми, Оче мој, време да горко оплакујем зла дела своја. Алилуја!“ – *Покајни акашисћ*, кондак 3 (доступно на православној интернет презентацији „Молитвеник“ – www.molitvenik.in.rs).

Један од најлепших молитвених вапаја Господу налазимо у 2. кондаку овог *Покајног акашисћа*:

„Погледај душо моја – крај се приближио и Бог је пред вратима твојим. Пробуди се, размисли о делима својим, која си починила, покај се и пролиј сузе. Исповеди се, душо моја, слободно за дела, речи и мисли своје. И тада слободно полети у загрљај Христу Богу Своме. Алилуја!“

је било прелепо и достојно обитавалишту Цара Небеског а Светиња над светињама је била у потпуности обложена чистим златом:

„И светињу над светињама уреди унутра у дому, да се онде наме-сти ковчег завета Господњег. А светиња над светињама унутра беше двадесет лаката дуга, и двадесет лаката широка, и двадесет лаката висока, и обложи је чистим златом; тако обложи и олтар од кедрa. И тако обложи Соломун дом изнутра чистим златом, и затеже златне ланце пред светињом над светињама, коју такође обложи златом. И сав дом обложи златом; тако и сав олтар пред светињом над светињама обложи златом. А у светињи над светињама начини два херувима од дрвета маслиновог; десет лаката беше висок сваки. Десет лаката беше висок један херувим, тако и други.(...) И обложи херувиме златом. А све зидове дому унаоколо искити резаним херувимима и палмама и развијеним цветовима изнутра и споља. И под дому обложи златом изнутра и споља“ (1. Цар. 6, 19–30).

Злато у библијском предању представља небеску, нетрулежну светлост, *złusnuшу свейлоси* (Kazhdan 1991: 858), кроз коју Господ објављује своје сијање. Злато је привилегија царске, владарске моћи коју цареви добијају од Бога. Зато злато не представља израз материјалне моћи већ много више небеске (Onasch – Schniper 2007: 241, 283; такође погледати Kirschbaum 1994: col. 95–99). Као што не постоји сликарски материјал који може да у потпуности опонаша злато, тако не постоји место на земљи које може да опонаша светлост и лепоту царства небеског. Старозаветни храм је представљао присуство Божије међу људима као у Едемском врту, у којем Господ поново чулно општи са човеком. Старозаветни храм је за јеврејски народ такође представљао сигурност и заштиту Божијег присуства. Христовим оваплоћењем се чулно општење Бога са човеком потпуно остварује јер општење човека са Богом није више посредно доступно преко првосвештеника који приноси свакодневно Богу жртву, већ је било видљиво доступно изабраном народу. То је била порука Христових речи: „Развалите овај храм и за три дана ћу га подићи“ (Јн. 2, 19; Мт. 26, 61). Господ говори о Новом храму – Новом завету – у којем се сваком боготражитељу даје Господ кроз литургијско приношење и Свето причешће.

* * *

Божијом заповешћу: „...једи слободно са свакога дрвета у врту; Али с дрвета од знања добра и зла, с њега не једи“ (Пост. 1, 16–17),

установљен је пост. Адам и Ева су постили у Едемском рају и ову Божанску заповест православни негују кроз векове до наших дана. Када су преступили рајски пост и када су изгубили храброст да буду искрени пред својим Оцем – Света тајна исповести, они су изгубили радост да чулно опште са Господом. Из тог разлога на почетку Великог васкршњег поста, на богослужењима се читају Паримије – текстови из Прве књиге Мојсијеве – у којима се говори о стварању света и првородном греху – преступ рајског поста. Тиме је Црква желела да освежи свест у сваком верујућем боготражитељу осећај послушности према Божијој заповести о посту и покајању. Новозаветни пост, исповест и причешће није само пут ка повратку рајске радости, већ путоказ ка небеским висинама које нису биле доступне Адаму. То је благодат и радост коју је оваплоћени Бог, Господ Исус Христос подарио човеку на Велики четвртак кроз Свету Евхаристију. Централни део православне Литургије су Христове речи које наводе еванђелисти Матеј, Марко и Лука: *Узмише, једише; ово је Тијело Моје које се даје за вас, односно: Пијше из ње сви, јер је ово Крв Моја Новога Завјешта која ће се иполити за многе ради ошћушишења тријеха* (Мт. 26, 26–28; Мк. 14, 22–24; Лк. 22, 19.20).

Христове речи које је забележио апостол Божанске Љубави – Св. Јован Богослов – откривају благовест новозаветног откровења и проду-бљују смисао горе наведених речи Канона Евхаристије:

„Ја сам хљеб живи који сиће са неба; ако ко једе од овога хљеба живјеће вавијек; и хљеб који ћу Ја дати Тијело је Моје, које ћу дати за живот свијета... Заиста, заиста вам кажем: ако не једете Тијела Сина Човјечјега и не пијете Крви Његове, немате живота у себи. Који једе Моје Тијело и пије Моју Крв у Мени пребива и Ја у њему. Као што ме посла живи Отац, и ја живим Оца ради; и који једе Мене, он ће живјети Мене ради... који једе хљеб овај живјеће вавијек“ (Јн. 6. 51, 53, 56–58).

Адам и Ева умиру због непослушности Богу. Сада видимо да Господ из љубави према човеку пружа људима своје Тело и Крв: *за живи свијеша!* За наследнике вечног живота је потребно опет уздржање – пост. За повратак општења са Богом је такође неопходна искреност пред Богом – молитвена исповест. Ове две жртве Господу јесу прекретница у историји богочовечанског општења. Зато Господ опомиње апостоле да једино постом и молитвом могу отерати зло од себе (Мк. 9, 29). Једино у контексту првородног греха, ова Божанска мисао може да нам буде благоразумна. Бог није желео да постане човек да би једноставно био са људима, већ је Христом човек добио могућност

да се поново обожи кроз послушање и покајну искреност. Кроз ову мисао можемо да разумемо често цитиране речи Св. Атанасија Александријског: *Он (Бої) се очовечио да би смо се ми обожили* (Inc. 54, 3; PG 25, 192В; cf. Ar. I, 38; PG 26, 92В; српски превод: Атанасије Велики 2003: 213). Св. Максим Исповедник ће неколико векова касније и сам да потврди Таласију: *Ово се збило ради шото да би Он постојао човек, како је Сам Он знао, како би шако човека учинио боїом кроз сједињење са Собом* (Одговори Таласију, 22, 1 [на српски превео А. Баковац] – в. Максим Исповедник 2012: 470).

Православно украшавање храма, неговање смерног и кротког вршења богослужења, као што је Господ смерно и кротко принео себе на крсну жртву, умилно певање хора/појаца и кротко држање верног народа на богослужењу, јесте сведочење свештенослужитеља и верног народа да кроз литургијски живот, обнављају своје природно општење са Богом.

Ако верујемо да се на Литургији објављује синергија лепоте Бога и човека, онда Литургија не би требало да буде недељна позоришна представа свештеника у олтару и хора за певницом. Верници нису једноставно посматрачи те представе, већ учесници изградње живе Цркве тако што *сами себе и једни друге Христу Боју предајемо* (Литургија Св. Јована Златоустої, у Служебник 1998: 125).

Како себе Христу Богу предајемо? Тако што своја, Богом дана чула, приносимо Господу: свештенослужитељ и хор приносе благодарну песму љубави свом Оцу и Творцу небеском. Чтечеви у олтару служе са страхопоштовањем као анђели пред престолом Божијим. Тудори бринући се да све буде уредно и достојанствено у цркви као што Св. Архангел Михаило брине да све буде пред Божијим престолом уредно и достојанствено. Као што сабор светитеља на фрескама представљају заједницу љубави Христове небеске Цркве, тако и свештенство са народом на литургији представља Христову заједницу љубави земаљске Цркве.

Литургијска заједница епископа, свештеника, ђакона и верног народа са Богом се остварује у Евхаристији. Међутим, ова радост неће испунити причесника само ради формалног задовољења поста и физичког присуства на литургији! Учешћем у литургијском животу Цркве, људи постају саучесници лепоте саборности Бога и човека. Господ милује човекову природу само онда, када и човек отвара себе Господу. Љубав је израз општења. Општење израз заједнице – саборности. Литургијска саборност је израз људске чежње за прегреховним општењем у рајској љубави са Богом. Како у рају, тако и на свакој литургији, човек својим чулима које је добио од Господа, добија могућност да *лицем к лицу* општи са својим Творцем. То је био разлог зашто су свети људи, током читаве историје Цркве, имали потребу свакодневно да

служе литургију и да се свакодневно причешћују – опште са Богом. Имајући у виду причу Господа Исуса Христа о царској свадби и гостима без *свадбеној руха* (Мт. 22, 11–14), можемо да схватимо да само присуство на литургији без припреме постом, молитвом, исповешћу и причешћем бива опонашање госта без *свадбеној руха*.

На литургији се понавља библијски дијалог између Господа Бога и Адама. Након првородног греха, Бог призива Адама да општи са њим питањем: „Адаме где си“? Господ жели да покрене свест о покајању код палог човека. Адам је био неискрен пред Богом и због те неискрености бива лишен чулног општења – причешћа са Богом. Такође на свакој литургији, Господ призива децу Адамову на искреност, на покајање кроз Свету тајну исповести речима Св. Андреја Критског:

„Хајде, бедна душо, са телом својим, исповеди се Створитељу свега, и окани се, најзад, пређашњег безумља, и принеси Богу у покајању сузе“ (Св. Андреј Критски, *Велики Канон*, понедељак, песма 1).¹³

Господ на свакој литургији упућује божански позив сваком присутном на литургији: „душо моја, где си?“ Они који се кроз искрено сагледавање својих грехова покају, бивају удостојени општења са Богом кроз Свето причешће. Они који се скривају од исповести опонашају Адама и Еву који се након првородног греха скривају, не желе искрено општење са Богом. Свештенослужитељ у цркви у тренутку исповести представља слику самог Господа у Едемском рају, који кроз разговор тражи „Адама“ да би га загрлио у рају – у светом храму.

Беседа свештенослужитеља, Црквено појање – слушање, кађење – благоухано мирисање, гледање и целивање икона и фресака, складни, побожни покрети богослужитеља и смерно понашање верника у цркви, и на крају Свето причешће уз умилно певање: *Тело Христово примиши, извора бесмртноћа окусиши (Лишурџија Св. Јована Златоустој, у Службеник 1998: 122)*, природно осликава чулну саборност рајске заједнице Бога и човека на литургији. Без претеривања, можемо казати да ниједан вид религиозности у свету није достигао овакав ниво богословске синергије љубави Бога и човека на земљи! Зато је веома тужно када огреховљени човек страствено користи своја природна чула, када не учествује у литургијској заједници Цркве, већ блуди мислима и чулима, чак и за време литургије и тиме удаљује себе од библијског општења у љубави свог Божанског Оца.

---

¹³ На другом месту Св. Андреј пише: „Слушај, душо моја, Господа који виче: Видите, видите да сам ја Бог, и удаљи се од пређашњег греха“ – ирмос 2.

Закључак

Шта смо изгубили првородним грехом, а шта смо добили оваплоћењем и васкрсењем Сина Божијег? То су питања која муче људски дух кроз векове. Адамови непокајани потомци су изгубили све што је лепо, добро и богоугодно. Покајани боготражитељи су добили све кроз христолико обожење на Литургији!

У овом периоду процвата црквеног градитељства, корисно је да будемо свесни љубави Божије која се на нама излила. Сетимо се цара Давида који је желео, али му није било допуштено да гради Богу храм. Та милост је припала мирољубивом цару Соломону. Из неког разлога је Господ подарио нашој генерацији милост да опонашамо Господа у креирању лепоте – добротe и попут Премудрог Соломона, у име Божије изграђујемо нешто, што наше душе најлепше могу да учине.

Украшавање храма не би требало да буде израз моћи појединаца, или црквених великодостојника, већ созерцање лепоте Божијег присуства у нашим срцима – у новозаветном Едемском врту. Речи псалмопевца Давида: *Господе, заволах лејошћу дома Твоја и местио насеља славе Твоје* (Пс. 25, 8) говоре нам о чежњи човека да поново обитава у Божанској лепоти и доброти Еденског врта. Лепота Новозаветног храма јесте пуноћа христолике лепоте коју је Господ открио Премудром Соломону приликом изградње старозаветног јерусалимског храма. Зато је Господ казао: *Не мислиће да сам дошао да укинем закон или пророке; нисам дошао да укинем, него да испуним* (Мт. 5, 17). Старозаветна богословска мисао се испуњује у Христу Спаситељу – Месији. Ништа није одбачено из Старог завета, већ се све обожује у лепоти светлости оваплоћеног и васкрслог Господа Христа.

Нека Господ благослови и подржи труд свештенослужитеља и верног народа свуда где се прославља име Господње у христоликој лепоти светих храмова и Божанске литургије. Амин.

* * *

Коришћена литература:

Извори

Андреј Критски, Св. (1998): *Велики Канон Светиої Андреја Кришскої који се чита на великом повечерју у прва четвори дана Свете Четрдесетнице и на јушрењу четвршка исте недеље*, превео са грчког Епископ Артемије, Призрен: Манастир Св. Архангела (доступ-

- но и онлајн на адреси <http://svetosavlje.org/veliki-kanon-svetog-andreja-kritskog/> (посећено 15.8.2018. г.).
- Атанасије Велики, Св. (2003): *Прошв игола. О очовечењу Боја лојоса*, са грчког изворника превео С. Јакшић, Светоотачко богословље, књ. 5, Нови Сад: Беседа.
- Василије Велики, Св. (1999): *Трајом јеванђелској погвија*, превео са руског Небојша Ковачевић, Хиландарски путокази, књ. 31, Света Гора Атонска: Манастир Хиландар.
- Јустин Поповић (1980): *Дојмайшика Православне Цркве. Књ. 2. Бојочовек и његово дело : (христологија и сошериологија)*, уредник Атанасије Јевтић, рецензент Амфилохије Радовић, Ваљево: Манастир Ђелије.
- Литургија Св. Јована Златоустој*, у *Службеник* (1998) [вињете из радио В. Јуришић], Београд: Свети Архијерејски Синод Српске Православне Цркве.
- Макарије Египатски, Св. (1996): „Поуке Светог Макарија о хришћанском животу, изабране из његових беседа“, у *Добројољубље*, Књ. I (1996) [превод: Хиландарски монаси], Хиландарски преводи, књ. 21, Света Гора Атонска: Манастир Хиландар.
- Максим Исповедник, Св. (1997): *Изабрана дела. 400 глава о љубави. Подвижничко слово. Мистајологија*, превео са грчког оригинала Епископ рашко-призренски Артемије, Призрен: Епархија рашко-призренска.
- Максим Исповедник, Св. (2012): „Одговор Таласију XXII“ (прев. Александар Баковац), *Теолошки погледи* XLV (3/2012), стр. 469–478.
- Никодим Светогорац, Св. (2008): *Прејодобноја оца нашеја Никодима Светојорца Књија духовних савеша, или О чувању њеј чула, о маштању ума и срца и о шоме које су уму својствене насладе*, са јелинског превела Јелена Петровић, Библиотека „Очев дом“, књ. 1, Београд: Верско добротворно старатељство Архиепископије београдско-карловачке.
- Николај Велимировић, Св. (1976): *Омилије* [Сабрана дела, Књ. 6. Омилије на недељна и празнична јеванђеља Епископа охридског Николаја. Део 1], Диселдорф.
- Migne, J. P. (1857–1868): *Patrologiae cursus completes: Series Graeca* [= PG], t. 25, 26, 94, Paris.

Литература

- Вујић, Д. (2017): „Гора храма. Угаони ‘камен спотицања’ у блискоисточном сукобу“, *Теолошки погледи* L (3/2017), стр. 447–463.

- Евдокимов, П. (2001): *Луда љубав Божија*, превели Јелисавета Вујковић и хиландарски монаси, Хиландарски путокази, Књ. 6, Света Гора Атонска: Манастир Хиландар.
- Јевтић, А. (1984) „Покајање као преображење човека“, *Теолошки погледи* XVII (3–4/1984), стр. 163–173.
- Лазић, М. (2008): *Сриска естетика аскетизма (1375–1459)*, Библиотека Тавор, Београд: Света српска Царска Лавра манастир Хиландар.
- Лоски, В. (2003): *Оглед о мистицизмом божјем Исходне Цркве*, превод Хиландарски монаси, Хиландарски путокази, књ. 42, Света Гора Атонска: Манастир Хиландар.
- Лоски, В. (2006): *Божјо виђење*, превод са енглеског Богдан М. Лубардић, Хиландарски путокази, књ. 48, Београд: Света српска Царска Лавра манастир Хиландар.
- Симијонових, М. (2013): „Исихазам и православна иконографија“, у Кнежевић, М. (приредио) (2013): *Οὐσία, ὑπόστασις, ἐνέργεια. Аспекти мисли Григорија Паламе*, Београд: ПБФ – Институт за теолошка истраживања, стр. 387–440.
- Склирис, С. (2005): *У ојлегалу и зајонетки. Иконолошки есеји са 510 илустрација*, Београд: ПБФ Универзитета у Београду.
- Kazhdan, A. (ed.) (1991): *The Oxford Dictionary of Byzantium*, Vol. 2, ESOT–NIKA, New York – Oxford: Oxford University Press.
- Kirschbaum SJ, E. (1994): *Lexikon der christlichen Ikonographie*, Bd. 3, Rom – Freiburg – Basel –Wien: Herder.
- Mathew, G. (1963): *Byzantine Aesthetics*, New York: The Viking Press.
- Onasch K. – Schniper, A. (2007): *Ikonen. Faszination und Wirklichkeit*, München: Bassermann.
- Pritchard, J. B. (2007): *Herders grosser Bibelatlas*, Deutsche Ausgabe Herausgegeben und Bearbeitet von O. Keel und M. Küchler, Freiburg: Biblische Institut der Universität Freiburg/Schweiz.
- Sarna, N. M. (1989): *The JPS Thora Commentary. Genesis*, Philadelphia, New York, Jerusalem, 5749/1989.
- Simijonović, M. (2004): *Das Licht in der byzantinischen Mystik und Malerei: der Einfluss von Simeon dem Theologen und anderen Mystikern in der byzantinischen Ikonenmalerei*, München: Crkva.

Веб странице:

Покајни акаџисџи (сасџављен џо Великом канону Светџој Андреја Криџској) (2018), IntRes: https://www.molitvenik.in.rs/akatisti/akatisti_u_raznim_prilikama/akatist_pokajni.html (посећено 29. 11.

2018. г.) [преузето из *Православни акаџисџи* (2004), 2. допуњено издање, Крагујевац: Манастир Денковац].

NASB Lexicon (2018), IntRes: <https://biblehub.com/lexicon/psalms/90-17.htm> (посећено 29. 11. 2018. г.).

Примљено: 6. 12. 2018.
Исправљено: 9. 5. 2019.
Одобрено: 15. 5. 2019.

DIE BIBLISCHE ÄSTHETIK DER SCHÖPFUNG UND DIE CHRISTOLOGIE DER ORTHODOXEN LITURGIE

Miroslav Simijonović

*Theologische Fakultät der Hl. Sava,
Libertyville, Illinois, Vereinigte Staaten von Amerika*

Zusammenfassung: Die vorliegende Arbeit diskutiert die Geheimnisse der Erschaffung der Welt. Die Herrlichkeit der christlichen Tradition erkennt man durch die alttestamentliche Theologie der Erbsünde und durch die neutestamentliche Christologie. Diese Mysterien sind für die Christen in der Kirche durch die Sinneswahrnehmung zugänglich.

Das Göttliche Geheimnis der Errettung des Menschen aus der Erbsünde offenbart sich im Raum/in der Ordnung des Gotteshauses und in der Liturgie bzw. Gottesdienste. Die Göttliche Liturgie führt uns seit der spätantiken Zeit, wie ein roter Faden, zur Erfahrung der Anwesenheit Gottes unter den Menschen – zur Vergöttlichung – durch die gottgegebenen Sinne.

Schlüsselwörter: Schöpfer, Edens Paradies, Adam und Eva, Sinne, Erbsünde, Gehorsam, Menschwerdung, Auferstehung, Kommunion, Beziehung zu Gott, Liturgie, Eucharistie, Katholikos – die universale Zusammensetzung der Gläubigen.

THE BIBLICAL AESTHETICS OF CREATION AND THE CHRISTOLOGY OF THE ORTHODOX LITURGY

– ORIGINAL SIN AND LITURGICAL
SANCTIFICATION OF HUMAN NATURE –

Miroslav Simijonović

*St. Sava School of Theology,
Libertyville, Illinois, United States of America*

***Summary:** This paper will discuss the mystery of God's creation of the World. The beauty of Christian tradition is contemplated through the Old Testament theology of original sin (ancestral sin) and New Testament Christology, which Christians experience in the church through their own senses.*

This blessing mystery of human salvation is revealed in the Liturgy and sacramental place – churches. The Divine Liturgy, throughout all the centuries, bears witness to the beauty of God's presence among the people as deification, which people experience through the senses given from God.

***Key words:** Creator, Eden's paradise, Adam and Eve, senses, original sin, obedience, embodiment, resurrection, communion with God, liturgy, Eucharist, Catholicity – universal assembly of the faithful.*